

Een huis voor kunst en wetenschap

In 2008 bestaat de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) twee eeuwen. Tijdens de viering zal er ook veel aandacht voor de kunsten zijn. De KNAW is immers voortgekomen uit het Koninklijk Nederlandsch Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten, waarin niet alleen wetenschapsmensen, maar ook kunstenaars waren verenigd.

De Koninklijke Akademie van Wetenschappen (KNAW), voortgekomen uit het door koning Lodewijk Napoleon opgerichte Koninklijk Nederlandsch Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten, was in de eerste jaren een kind van haar – Franse – tijd. Met de komst van Lodewijk Napoleon in 1806 brak namelijk een nieuwe periode aan in het Nederlandse cultuur- en wetenschapsbeleid, waarbij Frankrijk als gidsland fungeerde. De koning liet na zijn aantreden uitzoeken wat er in Frankrijk op het gebied van kunsten en wetenschappen bestond, wat in Nederland aanwezig was en wat nog zou moeten worden gedaan. Hij benoemde de Nederlander Johan Meerman (1753-1815) tot directeur-generaal van Wetenschappen en Kunsten en belastte hem met het nationaliseren van de particularistische, institutionele opzet van het landelijke culturele bestel. Daarin paste ook de vormgeving en inrichting van het Koninklijk Instituut. Door de belangrijke rol van Meerman werd het instituut geen simpele nabootsing van wat er in Frankrijk op dit gebied gebeurde, maar paste het ook in de Nederlandse traditie van wetenschapsbeoefening.

Lodewijk Napoleon had een bijzondere belangstelling voor de Hollandse cultuur en kwam met het plan een ‘Paleis van Kunsten en Wetenschappen’ te bouwen. Dit paleis zou niet alleen onderdak moeten bieden aan een Koninklijk museum, een prentenkabinet, een academie voor beeldende kunsten en een bibliotheek, maar ook aan een koninklijk instituut van wetenschappen.

Architecten maakten prachtige ontwerpen, maar het geld ontbrak om ze uit te voeren. Een nieuw ‘Paleis van Kunsten en Wetenschappen’ kwam er dan ook niet en men ging op zoek naar een geschikt bestaand gebouw in Amsterdam. Dat werd uiteindelijk het zeventiende-eeuwse dubbele voormalige woonhuis van de gebroeders Trip aan de Kloveniersburgwal. Hierin werden zowel het Koninklijk Instituut als het Koninklijk Museum (later het Rijksmuseum) ondergebracht.

Landelijke kunstbevordering Het Koninklijk Instituut werd ingedeeld in vier afdelingen of ‘Klassen’. De Eerste Klasse was die van de ‘Wis- en Natuurkunde’, de tweede die van de ‘Hollandse Letterkunde en Geschiedenis’, de derde die van de

‘Oude en Oostersche Letterkunde en Oudheden’ en de ‘Geschiedenis van andere Volken’ en de Vierde Klasse hield zich bezig met ‘Schoone Kunsten’.

Deze Vierde Klasse speelde ook buiten het instituut een belangrijke rol. Zij werd bijvoorbeeld intensief betrokken bij de landelijke kunstbevordering en organiseerde de eerste grote openbare tentoonstellingen in Nederland. Daarnaast schreef zij grote prijsvragen voor nationale gedenktekens uit, deed hervormingsvoorstellen voor het kunstonderwijs en organiseerde studiereizen voor jonge kunstenaars (de latere Prix de Rome).

Een belangrijk wapenfeit was het initiatief tot de oprichting van de Amsterdamse Koninklijke Akademie van Schone Kunsten. De Vierde Klasse ontwierp het reglement daarvan, en de Raad van Bestuur, die in 1822 daadwerkelijk ging functioneren, bestond overwegend uit leden daarvan. De Koninklijke Akademie werd in 1870 de Rijksakademie van beeldende kunsten, een instelling die nog steeds bestaat.

In 1851 werd het Koninklijk Nederlandsch Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten opgeheven. Een belangrijke rol hierin speelde de liberale minister Thorbecke, die de opheffing van het bestaande instituut en de oprichting van een kleinere Akademie kon rechtvaardigen met zijn uitgangspunt dat ook wetenschap geen zaak is voor de regering. Die nieuwe kleine Akademie werd de Koninklijke Akademie van Wetenschappen, waarvan alleen nog beoefenaren der natuurwetenschappen lid konden worden. De kunstenaars van de Vierde Afdeling waren even dakloos, maar vonden spoedig een thuis in de Amsterdamse kunstenaarsvereniging Arti et Amicitiae.

De banden tussen kunst en wetenschap waren niet meteen verbroken. De nieuwe academie was immers nog steeds huisgenoot van het Rijksmuseum. Ging men in de negentiende eeuw naar Het Trippenhuis, dan ging men naar dat museum. In groten getale keken burgers hier vol bewondering naar **De Nachtwacht** van Rembrandt of **De Schuttersmaaltijd** van Bartholomeus van der Helst. Het Rijksmuseum vertrok echter in 1884 en sindsdien zijn de bezoekers van Het Trippenhuis vooral wetenschapsmensen.

Verkokerde wetenschap De KNAW werd een instituut zonder kunsten, maar uiteraard niet zonder belangstelling daarvoor. Een dialoog met kunstenaars werd ook na de breuk op prijs gesteld, maar praktische bezwaren stonden vaak in de weg. De wetenschap is door specialisatie zo verkokerd geraakt dat de vele disciplines binnen de KNAW grote moeite hebben om elkaar te verstaan. De Akademie moest haar prioriteiten stellen en zich vooral richten op het versterken van de communicatie tussen de wetenschappelijke disciplines in huis. Dat is een ambitie die zo omvangrijk is dat zij andere ambities, bijvoorbeeld het herstel van de organisatorische band met de kunsten, in de schaduw hebben gesteld.

Dat is te betreuren, want onderzoekers en kunstenaars hebben veel gemeen. Beiden dragen met nieuwe ontdekkingen, theorieën, technologieën en artistieke reflecties bij aan de vooruitgang van onze cultuur. De kunstenaar en de weten-

Thorbecke kon de opheffing van het bestaande instituut en de oprichting van een kleinere Akademie rechtvaardigen met zijn uitgangspunt dat wetenschap geen zaak is voor de regering

schapper zijn bovendien intellectueel onafhankelijk; zij bepalen hun eigen agenda en laten zich niet leiden door de waan van de dag. Ook zijn er overeenkomsten in de creatieve processen die leiden tot een kunstwerk of wetenschappelijke ontdekking. Serendipiteit is voor beiden een belangrijk ingrediënt. Een ‘opwindend’ ingrediënt overigens, waarbij emoties een niet onbelangrijke rol spelen. Je moet als het ware kunnen voelen wat belangrijk is of kan worden. Dat kunstenaars emotioneel zijn is een stereotype; de wetenschapsbeoefenaars zijn het niet minder.

Dat kunstenaars emotioneel zijn is een stereotype; de wetenschapsbeoefenaars zijn het niet minder

Vanzelfsprekend zijn er ook verschillen en deze maken een dialoog tussen beiden soms gecompliceerd. Zo’n verschil is onder woorden gebracht door Daniel Boorstin, auteur van onder meer **The Discoverers** en **The Creators**. De wetenschappen noemt Boorstin **displacive**: de ene ontdekking haalt de vorige als het ware onderuit. De kunsten daarentegen zijn **additive**: het ene kunstwerk ondergraaft de geldigheid van het vorige niet, maar voegt er een laag aan toe.

Vaak is dit slechts een klein verschil. Dat bleek bijvoorbeeld tijdens het 190-jarig bestaan van de KNAW in 1998. Er vond toen een kleine restauratie van de band tussen de KNAW en kunstenaars plaats. Het symposium Wetenschap en Kunst wist beiden binnen de academiemuren wederom op een zinvolle wijze met elkaar in gesprek te brengen. Toen bleek weer eens dat veel wetenschapsmensen geïnteresseerd zijn in de mens achter het kunstwerk en dat omgekeerd kunstenaars vaak nieuwsgierig zijn naar de wereld van de wetenschap. De door Wim Beeren samengestelde tentoonstelling **Sporen van wetenschap in kunst** in datzelfde lustrumjaar maakte duidelijk dat veel beeldend kunstenaars zich laten beïnvloeden door concepten uit de wetenschap. Reden genoeg om opnieuw een regelmatig contact tussen wetenschapsbeoefenaren en kunstenaars tot stand te brengen, was een door velen gedeelde conclusie.

Interessante experimenten Binnen de KNAW wordt daarom sindsdien gesproken over en gewerkt aan de oprichting van een Commissie Wetenschap en Kunst. Deze commissie zal een structureel contact tussen onderzoekers en kunstenaars nastreven, wat alleen mogelijk is als de belangen van beide groepen worden gediend. Het uitgangspunt voor de commissie zal dan ook zijn de **wisselwerking** tussen wetenschap en kunst.

De Commissie Wetenschap en Kunst zal een structureel contact tussen onderzoekers en kunstenaars nastreven, wat alleen kan als de belangen van beide groepen worden gediend

Het is daarom zaak wetenschappers en kunstenaars die onderzoek willen doen in Het Trippenhuis samen te brengen. Ook internationaal zijn op dit gebied reeds interessante experimenten gedaan. ‘Kunst als onderzoek’ zou een belangrijk thema kunnen zijn, waarbij kunstenaars en wetenschapsmensen zich zouden moeten buigen over de vraag naar de relaties die er mogelijk zijn tussen kunst, wetenschappelijk onderzoek en technologische innovatie. Ook andere vragen dienen gesteld te worden: Hoe beïnvloedt wetenschappelijk onderzoek de artistieke agenda’s? Hoe kunnen kunsthistorici de interactie tussen cultuur en onderzoek begrijpen? Hoe conceptualiseren onderzoekers? Welke toekomstige ontwikkelingen zullen culturele commentaren en artistieke reacties oproepen?

De KNAW-Commissie Wetenschap en Kunst wil niet zelf het wiel opnieuw uitvinden. Zij wil samenwerken met andere organisaties en initiatieven op het gebied van wetenschap en kunst. Het ligt voor de hand dat de Boekmanstichting, de organisatie die zo’n belangrijke rol speelt in het cultureel-politieke debat tussen vertegenwoordigers van bestuur, wetenschap en praktijk, hierbij de eerste partner is. Dat het jubileumnummer van **Boekman** over wetenschap en kunst gaat, is voor de KNAW een extra prikkel haar plannen met voortvarendheid ten uitvoer te brengen.

Willem J.M. Levelt is President van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen.

Literatuur

- Boorstin, D. (1983) **The Discoverers**. New York: Random House.
 Boorstin, D. (1992) **The Creators: a History of Heroes of the Imagination**. New York: Random House. 1992.